

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Reflexe klíčových událostí v Plzni roku 1918 v
regionálním tisku**

Pavel Řepík

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

**Reflexe klíčových událostí v Plzni roku 1918 v
regionálním tisku**

Pavel Řepík

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec2013

.....

Obsah

1. Úvod	5
2. Revoluční roky 1917 a 1918 v Českých zemích	7
3. Státní převrat 28. října 1918 a pokus o iridentu Českých Němců	18
4. Nástin hospodářské a sociální situace v Plzni roku 1918	23
5. Klíčové události v Plzni roku 1918 na stránkách regionálního tisku.....	26
6. Závěr.....	37
7. Seznam použité literatury a pramenů.....	39
8. Summary	41

1. Úvod

Rok 1918 se díky svému historickému významu, jakožto počátku české samostatné státnosti, stal v celém předchozím staletí nesporně jedním z hlavních badatelských záměrů několika generací historiků. Dokonce i v dnešní době se toto téma stále nachází v hledáčkích mnoha historických, ale i jiných typů pracovníků, kteří se snaží svými pracemi, či jinými příspěvky různého rozsahu přispět k ještě ucelenějšímu a reálnějšímu pohledu na rok 1918.

Stejnou ambici se snaží také sdílet tato práce, která již svým názvem napovídá, že se bude věnovat sice naprosto marginální části této problematiky, ale však neméně zajímavé. Je všeobecným faktem, že periodické tiskoviny a jejich různé obdoby převážně slouží spíše jako doplňkový pramen v historikově práci, nicméně nabízí něco, co se v diplomatických pramenech velice těžko nalézá. Noviny svou neúřední povahou nabízí prostřednictvím svých autorů mimo faktických poznatků, také osobní názory autora, který ať chce nebo nechce, promítá částečně svou osobnost do jím napsaného článku.

Pokud chceme zhodnotit dosavadní pokusy v oblasti historického bádání týkajících využití metody zpracování regionálních tiskovin a jejich následného publikování v odborných písemnostech, nacházíme se bohužel v případě Plzně tak trochu ve slepé uličce. Rok 1918 si přesto díky své atraktivnosti našel cestu do těch několika málo prací v oblasti regionální historiografie Plzně, ve kterých je navíc i také částečně čerpáno z regionálního tisku. Zásadním slovem se však v předchozí větě stává to „částečně“.

Kromě jediné vydané studie¹ v historii plzeňského dějepisectví, která se zaměřuje na samotný soudobý regionální tisk, se noviny v plzeňském prostředí jako historický pramen nikdy nedočkaly samostatného využití.

Práce sestává ze čtyř kapitol, z toho první dvě kapitoly se čistě z teoretického hlediska nepřímo věnují plzeňským událostem roku 1918 prostřednictvím obecného pohledu na celý prostor Českých zemí v témže roce, jejichž samozřejmou součástí byla i Plzeň. První část práce se bez výjimky opírá o informace a všeobecně uznávaná fakta obsažená v historických publikacích renovovaných autorů na poli historické vědy.

Zbylé dvě kapitoly skládají dohromady samotné jádro práce, rozdělené na drobnější teoretickou předmluvu, která je obsažena ve třetí kapitole a na analytickou část, jež je obsažena v kapitole čtvrté. Teoretická předmluva ve třetí kapitole sestává z informací poskytnutých výše zmíněnými nepočtenými regionálně historickými studii, které se prostřednictvím této pasáže snaží čtenáři blíže ukázat situaci v Plzni roku 1918 a tím ho uvést do samotné problematiky následně uvedených událostí, které se staly významné pro Plzeň, potažmo pro regionální tisk.

Ve čtvrté a poslední kapitole se nalézá samotný cíl práce, jehož úkolem je ukázat na základě metody analýzy pramene, sestávající ze dvou regionálních novin, které události v Plzni byly z hlediska novin těmi klíčovými, nebo spíše stály za to být na jejich stránkách zmíněny a následně interpretovány všeobecné plzeňské veřejnosti. Dále se práce snaží vykreslit na základě těchto výkladů článků, nakolik byly tyto interpretované události relevantní a obsahově přínosné.

¹ ŠTUKSA, Václav. *Rok 1918 v plzeňském tisku*. In: MARTINOVSKÝ, Ivan. *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1988. sv. XXIV., s. 7 – 38.

2. Revoluční roky 1917 a 1918 v Českých zemích

Dramatický obrat ve válečném a politickém dění, které mělo ve svém důsledku velký vliv na budoucí události v evropském prostoru včetně českých zemí, se stalo na východě evropského kontinentu. Dne 12. března 1917² v Rusku padla po dlouhých protiválečných demonstracích samoděržavná vláda holštýnsko-gotorpsko-romanovské dynastie. O tři dny později car Mikuláš II. abdikoval a vzdal se tím svých panovnických pravomocí. Zánik prastarého carského režimu otřásl všemi ostatními monarchiemi v Evropě, které se bezprostředně cítily ohroženy touto závažnou skutečností. Z politického hlediska bylo událostmi v Rusku zejména postiženo Rakousko – Uhersko, které se v té době právě nacházelo v situaci před vydáním plánovaných vládních oktrojů, vyznačujících se svou neústavní a protinárodní podstatou, a které měly zajistit pro sebe tolik potřebnou převahu německého vlivu³ v monarchii. Oktroje se zdály být v nastalé situaci krajně rizikové. Vyústěním těchto událostí se stal odklon od dosavadního politického programu rakouské vlády. Dne 26. dubna 1917 bylo oficiálně oznámeno svolání říšské rady⁴ na 30. května 1917, na které se mělo bez prodlení rozhodnout o budoucí formě fungování monarchie.

Revoluce v Rusku se nestala pouze impulsem ke změně způsobu centrálního vládnutí v rakousko – uherském císařství jakožto celku, ale také iniciovala změnu v názorech dílčích státních útvarů v rámci monarchie. V samotné české politické reprezentaci se pomalu v průběhu jarních měsíců roku 1917 začal zastávat kurz odklonu od loajální pozice vůči monarchii, který hlásal myšlenky demokratismu a parlamentarismu garantované požadovanou

² ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 297 ISBN 80-710-6274-X.

³ GALAUDER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 : programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988, s. 58.

⁴ Týž s. 62.

ústavní revizí⁵. Tyto myšlenky a názory byly v české politické sféře ještě více posíleny po zveřejnění tzv. Manifestu spisovatelů⁶ ze 17. května 1917, ve kterém se čeští politici setkali se silnou kritikou z řad odborné veřejnosti. Revoluční události v Rusku a jejich silná odezva v široké společnosti dala vznik radikálnějšímu prohlášení na plánovaném zasedání říšské rady z 30. května 1917. Po vzájemné dohodě všech politických stran v rámci Českého svazu se v prohlášení objevilo na svou dobu hned několik revolučních tezí. Za prvé byla naprosto odmítnuta koncepce dualismu monarchie, za druhé byl vysloven požadavek na federalizaci říše, tvořené národními státy legitimizovanými na základě svého práva na sebeurčení a také dle historického státního práva. Poslední a nejpodstatnější se stalo prohlášení, ve kterém se čeští politici domáhali sloučení všech větví československého národa do společného demokratického státu⁷.

Deklarace českých poslanců přednesená na říšské radě dne 30. května 1917 nebyla svou formou ani obsahem zdaleka ojedinělá mezi prohlášeními ostatních státních celků v rámci Rakouska – Uherska. Parlament se neplánovaně stal místem, kde se mohly veřejně prezentovat a propagovat jednotlivé národní programy, provázené různými obstrukčními mechanismy, které v podstatě vedly k budoucí destabilizaci vlády, neschopné aktivně prosazovat státní politiku. Tato labilita ve fungování dosavadní vlády se projevila záhy po obnovení říšské rady. Na konci června 1917 narazila vláda při schvalování prozatímního rozpočtu na rozsáhlou opozici tvořenou převážně slovanskými státními útvary, ke kterým se příležitostně přidali i němečtí sociální demokraté⁸. Rozsáhlý rozkol v radě vedl k pádu dosavadní vlády a

⁵ GALANDAUER, Jan. *O samostatný Československý stát 1914 – 1918*. Praha: SPN, 1992. s. 65 ISBN 80-04-26140-X.

⁶ EFMERTOVIČ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha: Libri, 1998. s. 143 ISBN 80-85983-47-8.

⁷ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 305 ISBN 80-710-6274-X.

⁸ GALAUDER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 : programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988. s. 95 ISBN 25-045-88.

nastolení nové v čele s váženým národohospodářským odborníkem dr. Ernstem Seidler Ritter von Feuchtenegg⁹. Nový předseda měl nastolit kurz vládní politiky zaměřené zejména na ústavní reformu monarchie.

Stávající ústavní výbor z června 1917¹⁰ měl být na návrh rumunského poslance Onciula¹¹ rozšířen o subkomitét pro revizi ústavy, který měl shrnout výchozí stanoviska jednotlivých národů monarchie, týkajících se připravovaných změn. Účast nebo neúčast českých zástupců v komitétu vyvolala politický souboj mezi radiály a aktivisty v Českém svazu. Velkým terčem se zejména stala osoba B. Šmerala, který byl napadán za jeho až moc velkou loajalitu k monarchii¹². Během následujících měsíců došlo k mohutným politickým čistkám ve všech stranách celého českého politického spektra. Do vedení stran se zejména dostali politici radikálního nebo nacionálního ražení, aktivisté byli téměř vytlačeni¹³. Celý tento proces byl dokončen 7. listopadu 1917, kdy byl Český svaz kompletně zrekonstruován¹⁴. Novou politikou svazu se stala jistá forma pasivity, kdy se poslanci neměli podílet na jakémkoliv politickém dění v říši a vše mělo být přenecháno na zahraničních politicích v exilu¹⁵.

Události v Rusku neměly pouze dopad na politickou scénu. Pod vlivem ruské revoluce také došlo k silné aktivizaci dělnické třídy, která náhle spatřila na příkladu Ruska, že i ona může disponovat jistou společenskou, popřípadě politickou silou. Dosud jednotlivé a neorganizované hladové nepokoje se v průběhu letních měsíců transformovaly do hromadných manifestací,

⁹ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 612

¹⁰ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 307 ISBN 80-710-6274-X.

¹¹ Týž s. 307

¹² URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 615

¹³ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 313 - 314 ISBN 80-710-6274-X.

¹⁴ Týž s. 314.

¹⁵ Týž s. 315.

nabývajících časem politický charakter¹⁶. Od dubna 1917 zachvátila České země velká vlna demonstrací. Stávkovalo se ve všech větších městech na českém území: Ústí nad Labem, Ostrava, Plzeň, Kladno, Mladá Boleslav a na jiných dalších místech¹⁷. Od 12. do 13. dubna 1917 vstoupilo do stávky na 12 pražských továren orientovaných na těžký průmysl¹⁸. K vyhocení situace a k rozšíření stávek skoro do všech okresů došlo po tzv. Prostějovském masakru¹⁹ z konce dubna 1917, kdy na 8000 nespokojených dělnic konfekčního průmyslu vyšlo do ulic města a začalo páchat fyzické škody na státním i soukromém majetku. Na potření násilných pouličních demonstrací bylo povoláno vojsko, které se ne zcela šťastně rozhodlo řešit situaci střelbou do davů nespokojených dělníků a dělnic. Zastřeleno bylo 23 a těžce raněno 40 osob²⁰. Reakce bezpečnostních složek v Přerově vyvolala silné negativní reakce mezi širokou veřejností po celé zemi. V průběhu května 1917 se hladové a sociální nepokoje rozšířily do 37 okresů²¹. Ve 40 městech se přímo demonstrovalo před budovami okresních hejtmanství. Vážnou se zejména stala situace v Českých Budějovicích, kde demonstrace vyústily opět do pouličního násilí²². Nepokoje v českých zemích dosáhly svého vrcholu ve dnech zasedání výše zmíněné říšské rady, konající se 30. května 1917. V letních měsících se ještě objevila dvě ohniska dělnických nepokojů. V červenci 1917 se demonstrovalo na celém Ostravsku a v srpnu v Plzni. V obou oblastech došly události až tak daleko, že zde bylo vyhlášeno stanné právo²³.

¹⁶ GALAUDER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 : programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988. s. 63 ISBN 25-045-88.

¹⁷ Týž s. 64.

¹⁸ Týž s. 63.

¹⁹ Týž s. 64.

²⁰ ČAPKA, František. *Dějiny Českých zemí*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. s. 216 ISBN 80-210-3078-X.

²¹ GALAUDER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 : programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988. s. 64 ISBN 25-045-88.

²² Týž s. 64.

²³ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 325 ISBN 80-710-6274-X.

Ani závěrečné měsíce roku 1917 nepřinesly uvolnění do tak již hodně napjaté politicko-sociální situace na území rakouského mocnářství. V listopadu 1917 proběhla v Rusku bolševická revoluce hrozící monarchiím obsahem své nóty z 27. listopadu 1917²⁴ adresované všem evropským zemím, ve které bolševici vyzývali k uzavření celoevropského demokratického míru spojeného s rovnými právy pro všechny jednotlivé národy. I přes snahu Czerninova ministerstva zahraničí zadržet tuto část dokumentu²⁵ se pokrokové teze dostaly mezi širokou občanskou veřejnost. Nespokojená společnost unavená a rozčílená probíhající decimující válkou interpretovala nótu jako jisté povzbuzení ve svém demonstračním úsilí. Zvedla se další vlna nepokojů a stávek, které zasáhly zejména oblast střední Evropy včetně českého prostoru. Stávková a demonstrační činnost pak vyvrcholila v Českých zemích do generální stávky, která se konala 22. ledna 1918²⁶. V této době také dochází k jisté transformaci stávek, které se začínaly přeměňovat pod taktovkou socialistických partají v politické manifestace, které dosáhly svého vrcholu v podzimních měsících roku 1918.

Odkaz událostí posledních měsíců roku 1917 našel své vyústění na počátku následujícího roku. V přímé reakci na Czerninovo prohlášení z 25. prosince 1917²⁷ zavrhuující účast jednotlivých národů monarchie na mírové konferenci centrálních mocností a Ruska, konající se již od minulého roku v Brestu Litevském²⁸, se rozhodla česká politická reprezentace vypracovat

²⁴ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 619.

²⁵ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 316 ISBN 80-710-6274-X.

²⁶ GALANDAUER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 : programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988. s. 120 ISBN 25-045-88.

²⁷ URBAN, Otto. *České a Slovenské dějiny do roku 1918*. Praha: Svoboda, 1991. s. 256 ISBN 80-205-1093-2.

²⁸ KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. Praha: TRITON, 2003. s. 111 ISBN 80-7254-448-9.

deklaraci známou jako tzv. Tříkrálová²⁹. Deklarace byla utvořena na základě sněmu českých politiků, kteří se sešli v Grégrově sále v Obecním domě v Praze dne 6. ledna 1918³⁰. V dokumentu se čeští zástupci odvolávali na práva národů na sebeurčení, odmítli předlitavskou ústavnost a požadovali budoucí zastoupení na mírovém kongresu³¹ po ukončení války. Tzv. Tříkrálovým prohlášením nebyla zaskočena pouze vláda, ale také čeští Němci z pohraničí, kteří zejména reagovali na pasáž, kde si Češi nárokovali pohraničí z hlediska historického práva. Dne 21. ledna 1918 se proto sešli ve Vídni němečtí poslanci z Českých zemí³², aby projednali své stanovisko vůči českým požadavkům. Následující den byla pak po jednání zveřejněna rezoluce, ve které byly odmítnuty veškeré nároky Čechů na pohraniční oblasti, navíc bylo žádáno odtržení od vnitrozemí a utvoření samosprávné provincie s názvem Deutschböhmen³³.

Události přelomu let 1917 a 1918 neovlivnily pouze politickou a občanskou sféru. Pokračující bezvýchodné boje a myšlenky obsažené v bolševické revoluci ovlivnily také rakousko – uherské vojsko, které se v posledním roce válečného konfliktu začalo pomalu ale jistě hroutit. Prvním velkým signálem poukazujícím na špatnou situaci v ozbrojených složkách se stala rozsáhlá vzpoura námořnictva³⁴ v Boce Kotorské datovaná dne 1. února 1918, kdy došlo nakrátko k obsazení jedné třetiny celého loďstva Rakousko – Uherska. Vzpoura byla sice během tří dnů potlačena a neměla žádný skutečný dosah, velení armády bylo však jasné že nebude zdaleka poslední svého

²⁹ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 327 ISBN 80-710-6274-X.

³⁰ GALANDAUER, Jan. *O samostatný Československý stát 1914 – 1918*. Praha: SPN, 1992. s. 68 ISBN 80-04-26140-X.

³¹ HOTMAR, Josef. *Zrození republiky 1914-1918*. Brno: Stilus, 2005. s. 282 -283 ISBN 80-903-5504-8.

³² CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 – 1938. Díl I. (1918 – 1929)*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. s. 61.

³³ Týž s. 58.

³⁴ ČAPKA, František. *Dějiny Českých zemí*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. s. 219 ISBN 80-210-3078-X.

druhu. Dalším problémem se pak v oblasti vojenství ukázal přesun vojsk z Východní fronty po uzavření separátního míru centrálních mocností z 3. března 1918³⁵. Od uzavření míru bylo očekáváno uvolnění vojska na Východní frontě a jeho následného přesunutí na frontu Západní, kde od konce jara započala nová ofenziva³⁶. Také se počítalo se zapojením znovuzískaných vojáků z ruského zajetí. Navrátilci se však ukázali být pro monarchii velkým rizikem, neboť mnozí z nich přejali ideály ruské revoluce a mohli se tak stát škodlivým faktorem působícím na morálku vojska. Vojskové orgány se tedy rozhodly pro karanténní opatření vztahující se na navrátilce. Tato opatření se ukázala jako velice nešťastná, válkou a vězením zdecimovaní vojáci neočekávali další formu internace a s tím i spojeného zacházení. Špatné zacházení vedlo k velké řadě dezercí³⁷ a dokonce v několika případech k ozbrojeným vzpourám. V Českých zemích došlo k velkým vzpourám v květnu a červnu 1918. Největší se stala vzpoura ve vojenské posádce v Rumburku³⁸.

Jarní měsíce roku 1918 nepřinesly klid ani v politických kruzích, hlavním aktérem těchto událostí se stal ministr zahraničí Czernin, který 2. dubna 1918 před Vídeňskou městskou radou, posílený dobrými zprávami ze Západní fronty, odsoudil konání českého zahraničního odboje, zejména osobu Tomáše Garrigue Masaryka³⁹. Ušetřen ani nezůstal francouzský ministerský předseda Clemenceau, který byl nařčen z blokace mírových jednání s Rakousko - Uherskem, neboť si přál bezpodmínečné navrácení Alsaska a Lotrinska⁴⁰. Czerninovým nařčením francouzského předsedy v podstatě vypukla

³⁵ GALANDAUER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 : programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988. s. 129 ISBN 25-045-88.

³⁶ KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. Praha: TRITON, 2003. s. 117 ISBN 80-7254-448-9.

³⁷ GALANDAUER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 : programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988. s. 133 ISBN 25-045-88.

³⁸ NEDVĚD, Antonín. *Jak to bylo v Plzni 1914 – 1918 a na českém západě*. Plzeň: Grafika, 1939. s. 292 – 298.

³⁹ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 626.

⁴⁰ Týž s. 626.

tzv. Sixtova aféra⁴¹. Clemenceau rozvášněn Czerninovým prohlášením zveřejnil dopis císaře Karla jeho švagrovi Sixtovi Bourbonenskému, kde ho císař Karel žádal o navázání tajných mírových dohod s Francií a kde Karel plně podporoval myšlenku navrácení Alsaska a Lotrinska⁴² Francii. Diplomatická přestřelka mezi Czerninem a Clemenceau a následné zveřejnění dopisu vyvolalo pobouření v obou válčících blocích. Sixtova aféra a její následné rozuzlení bylo značně nelibě nesené v německých politických kruzích, které to celé považovaly za zradu Rakouska. Císař Karel musel podniknout cestu do německého hlavního armádního štábu ve Spa, kde se byl nucen omluvit císaři Vilémovi za své jednání a také uzavřít Němci požadovanou dohodu o zřízení tzv. Waffenbundu⁴³. Zřízením obraného společenství došlo k ještě většímu připoutání Rakouska s Německem, což se pro monarchii stalo v budoucnu osudnou událostí. Vznik Waffenbundu zase špatně nesly Spojené státy americké a Velká Británie, které dosud vedly smířlivou politiku vůči Rakousku. Události Sixtovy aféry je však donutily k přehodnocení své středoevropské politiky zaměřené na zachování Rakouska – Uherska jako monarchie⁴⁴.

Diplomatická krize monarchie spojená se Sixtovou aférou si našla reakci i v české domácí politické reprezentaci. V odpověď na Czerninova nařčení Čechů, jakožto zrádců mocnářství, byla 13. dubna 1918 uskutečněna manifestace v Obecním domě⁴⁵. Formou manifestace se stala národní přísaha slibující setrvání českého národa v občanské jednotě a byla také hlášána nezdolná snaha o vyhlášení státní samostatnosti⁴⁶. Manifest z 13. dubna se stal však pouze předehrou pro květnové události v Čechách. Prvního května

⁴¹ ČAPKA, František. *Dějiny Českých zemí*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. s. 220 ISBN 80-210-3078-X.

⁴² Týž s. 221.

⁴³ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 337 ISBN 80-710-6274-X.

⁴⁴ ČAPKA, František. *Dějiny Českých zemí*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. s. 221 ISBN 80-210-3078-X.

⁴⁵ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 331 ISBN 80-710-6274-X.

⁴⁶ KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. Praha: TRITON, 2003. s. 122 ISBN 80-7254-448-9.

1918 vypukly ve všech větších městech májové průvody, spojené s deklamacemi veřejné nespokojenosti s pokračující válkou a s tím spojenou nouzí⁴⁷. Ještě větší manifestační událostí se staly slavnosti z 16. května, kdy bylo slaveno padesátileté výročí položení základního kamene Národního divadla⁴⁸. Celé tyto slavnosti byly pojaty jako vyjádření jednoty slovanských národů.

Události šely kupředu také i mimo oblast rakousko – uherského soustátí. Politických úspěchů se v letních měsících zejména dostalo zahraniční akci Československé Národní rady, politicky těžící z nasazení legionářů na Západní frontě⁴⁹. Zlomové se stalo datum 29. června 1918, kdy byla francouzskou vládou oficiálně uznána legitimita Československé Národní rady jakožto nejvyššího orgánu zastupujícího zájmy národa a jeho budoucího státního fungování⁵⁰. Ostatní země Dohody na sebe po francouzském prohlášení nenechaly dlouho čekat, Velká Británie uznala svébytnost Československé Národní rady 8. srpna 1918 a Spojené Státy americké ve svém vyjádření z 3. září 1918 dokonce uznaly „ Národní radu za vládu de facto, vedoucí vojenské a politické záležitosti československého národa a používající náležitá pravomoci k jejich zřízení⁵¹“.

Ekvivalentem Československé Národní rady v českých zemích měl být pak utvořen podobný orgán na domácí úrovni a jeho hlavní funkcí se mělo stát vytvoření prozatímní vlády a zajištění mírového a nenásilného přechodu z monarchie na samostatný stát. Aby byla tato instituce zajištěna, byl vydán 13. července 1918 pokyn ze zahraničí ke znovuvytvoření Národního výboru,

⁴⁷ ČAPKA, František. *Dějiny Českých zemí 1800 - 1918*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. s. 219 ISBN 80-210-3078-X.

⁴⁸ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 331 ISBN 80-710-6274-X.

⁴⁹ KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. Praha: TRITON, 2003. s. 125 ISBN: 80-7254-448-9.

⁵⁰ URBAN, Otto. *České a Slovenské dějiny do roku 1918*. Praha: Svoboda, 1991. s 260 ISBN: 80-205-1093-2.

⁵¹ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 630.

který měl tuto funkci zastávat⁵². Nový Národní výbor československý byl sestaven podle výsledku parlamentních voleb z roku 1911. Jelikož se však situace v poměru politických sil stran od roku 1911⁵³ do roku 1918 silně změnila, došlo k přerozdělení mandátů různými kooptacemi a zvýšením samotného počtu mandátů. Silné zastoupení v Národním výboru získala zejména sociální demokracie, která byla v roce 1918 z hlediska preferencí stranou nejsilnější⁵⁴.

Mezitím muselo rakouské soustátí čelit další krizi. Neúspěchy centrálních mocností na Západní frontě neblaze ovlivnily i frontu v Bulharsku, která se od poloviny září 1918 pod nápoem dohodových mocností začala hroutit⁵⁵. Bezvýhodná situace centrálních mocností a ztráta bulharské fronty, donutila rakouské mocnářství k jednomu z posledních pokusů o záchranu monarchie. Na konci září 1918⁵⁶ byla představena vize federalizace rakousko – uherské monarchie, kde by měly všechny státy stejné zastoupení a jistou formu autonomie. Reakce českých politiků v říšském parlamentu z 2. října 1918⁵⁷ však ukázala, že tato nabídka přestala dávno být pro české poslance přijatelná. Předseda českého svazu František Staněk vystoupil s prohlášením, ve kterém bylo kategoricky odmítnuto jakékoli vyjednávání s monarchií a byla zde již prezentována odluka Čechů od Rakousko – Uherska. Prohlášením z 2. října 1918 v podstatě končilo působení českých poslanců v říšském parlamentu, kteří se do něj už nikdy nevrátili⁵⁸.

Říjnové dny neukázaly pouze politickou krizi, ale také i hospodářskou. Umírající monarchii bylo již jasné, že dlouho nepřežije a v posledních chvílích

⁵² PEŠA, Václav. *Vznik Československé republiky 1918 a české národní výbory*. Praha: Horizont, 1988. s. 14.

⁵³ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 636.

⁵⁴ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 340 ISBN: 80-710-6274-X.

⁵⁵ KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. Praha: TRITON, 2003. s. 128 ISBN: 80-7254-448-9.

⁵⁶ HOTMAR, Josef. *Zrození republiky 1914-1918*. Brno: Stilus, 2005. s. 307 ISBN: 80-903-5504-8.

⁵⁷ Týž s. 308.

⁵⁸ KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. Praha: TRITON, 2003. s. 142 ISBN 80-7254-448-9.

zde byla snaha ukořistit co nejvíce potravin pro své vlastní rakouské obyvatelstvo, neboť bylo jasné, že po ukončení válečných operací budou potraviny jednou z nejdůležitějších komodit. Zřízené hospodářské rady⁵⁹ pod Národním výborem upozornily na podezřelý pohyb transportů s potravinami směřujících z českých oblastí. V reakci na tyto poznatky bylo rozhodnuto Národním výborem dne 12. října 1918 o provedení organizovaných stávek proti vývozu potravin ze země⁶⁰ plánovaných na 14. října.

Kvůli neúspěchu reformních snah předsedy vlády Hussareka a také v důsledku výše zmíněných sociálních nepokojů spojených s vývozem potravin ze zemí monarchie se samotný císař Karel rozhodl pro poslední politický akt na záchranu monarchie. Tím se stal známý manifest z 16. října „Mým věrným národům rakouským⁶¹“. V prohlášení císař sliboval velké reformní plány směřující k vytvoření spolkového státu tvořeného svébytnými a zcela autonomními celky. Problémem se však stala pasáž, kde bylo zmíněno, že ústavní změny by se pouze týkaly Předlitavska a to bylo pro českou stranu absolutně nepřijatelné, neboť se již dávno počítalo s připojením Slovenska do společného státu. Manifest nenašel v žádné zemi monarchie větší odezvu u obyvatelstva a stal se v podstatě prázdným prohlášením. Jedinou vážnou odezvu získal tento dokument v české zahraniční akci, která se ihned rozhodla pro uspíšení své agendy na vytvoření samostatného státu. Již 18. října bylo oficiálně zveřejněno obsáhlé „Prohlášení nezávislosti československého národa“ také známého jako tzv. Washingtonská deklarace⁶². Deklarace byla týž den USA plně uznána a prostřednictvím švédského velvyslanectví ve Washingtonu sdělena rakousko – uherské vládě nótou, kde nebylo pouze uznáno právo na autonomii jednotlivých národů v rámci monarchie, ale také aby se slovanské národy v monarchii mohly aktivně rozhodnout o svém budoucím osudu z vlastní vůle.

⁵⁹ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 631.

⁶⁰ Týž s. 634.

⁶¹ HOTMAR, Josef. *Zrození republiky 1914-1918*. Brno: Stilus, 2005. s. 311 ISBN 80-903-5504-8.

⁶² URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 637.

3. Státní převrat 28. října 1918 a pokus o iridentu Českých Němců

Posledním pomyslným hřebíkem do rakve, který uspíšil pád rakousko – uherského mocnářství se stala zpráva z 25. října 1918, kde byl sdělen definitivní rozpad rakouských vojsk na italské frontě⁶³. Strůjcem převratných událostí na území Českých zemí z 28. října 1918 se stal ministr zahraničí Gyula Andrássy, který pod tíhou událostí z 25. října odpověděl jménem vlády dne 27. října, že Rakousko je připraveno jednat a plně uznat všechny body americké nóty prezidenta Willsona z 18. října 1918⁶⁴. Ještě týž den večer 27. října 1918 byli informováni zastupující vedoucí činitelé Národního výboru o brzkém konci vojenské moci monarchie. Přední představitelé Národního výboru se v té době nacházeli ve švýcarské Ženevě, kde došlo ke schůzi domácí i zahraniční akce⁶⁵.

Následující den bylo ráno 28. října 1918 zastupujícím vedením rozhodnuto o přípravě bezpečnostních složek, tato akce byla svěřena náčelníkovi Sokola J. Scheinerovi⁶⁶. Dále padlo rozhodnutí zmocnit se Obilního úřadu, důležitého pro zásobování potravinami. Tam pak delegace Národního výboru dorazila okolo deváté hodiny ranní a z moci zástupců nově se utvářejícího státu převzali kontrolu nad tímto úřadem⁶⁷. Později dopoledne se na vývěsce Národní politiky na Václavském náměstí objevila kopie nóty hraběte Andrássyho prezidentovi USA Willsonovi, kde jak již bylo zmíněno, monarchie plně souhlasila se všemi body Willsonovy nóty z 18. října 1918⁶⁸. Nóta byla ihned interpretována jako kapitulace Rakousko – Uherska. Události

⁶³ . URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 639.

⁶⁴ ČAPKA, František. *Dějiny Českých zemí 1800 - 1918*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. s. 226 ISBN: 80-210-3078-X.

⁶⁵ KLÍMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí koruny české XIII., 1918 – 1929*. Praha – Lytomyšl: Paseka, 2000. s. 15 ISBN: 80-7185-328-3.

⁶⁶ Týž s. 15.

⁶⁷ Týž s. 16.

⁶⁸ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. s. 640.

pak nabraly rychlý spád, v ulicích se začaly hromadně srocovat davy lidí, proklamující pád monarchie.

Okolo poledne dorazila deputace Národního výboru na pražské místodržitelství, kde bylo zastupujícímu místodržiteli J. Kosinovi sděleno, že Národní výbor jakožto svrchovaný orgán nového státu přebírá správu země v zájmu udržení pořádku a nepřerušeno fungování veřejné správy a to v souladu se shodou se státní mocí⁶⁹. Aby byla zajištěna právní kontinuita a bezpečné fungování přechodné politické moci, sešlo se téhož dne odpoledne plénum Národního výboru a do večera byl pod vedením dr. Aloise Rašína vypracován první československý zákon, ustavující, že novým orgánem určujícím budoucí státní formu se stane ústavně zvolené Revoluční Národní shromáždění, které bude fungovat ve srozumění s Československou národní radou v Paříži⁷⁰. Pro přechod státní moci byl jako dočasný vládní orgán ustaven Národní výbor, který se měl stát orgánem nadřazeným všem civilním a vojenským úřadům. Dále byla vyhlášena dosavadní platnost zemských a říšských zákonů⁷¹.

Zatímco civilní úřady a převážná část pražské police vyhlášovaly podřízenost novému režimu, nejistou byla stále pozice četnictva a armády. Večer 28. října bylo pak s veliteli vojsk nacházejících se v Praze uzavřeno kompromisní řešení situace⁷². Armáda si udrží stálou loajalitu vůči monarchii, ale bude spolupracovat s Národním výborem, aby byl zajištěn mír a pořádek v ulicích. Také bylo Národním výborem přislíbeno zajištění transportů

⁶⁹ KLÍMEK, Antonín. *Velké dějiny země koruny české XIII., 1918 – 1929*. Praha – Lytomyšl: Paseka, 2000. s. 16 ISBN: 80-7185-328-3.

⁷⁰ Týž s. 18.

⁷¹ Týž s. 18.

⁷² ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. s. 350 ISBN: 80-710-6274-X.

německých a maďarských vojáků nacházejících se v posádkách v českých zemích do svých domovin⁷³.

I když se na konci října 1918 zdála být situace na českém území plně pod kontrolou nového státního aparátu, v německých pohraničních oblastech to tak zdaleka neplatilo. Jak již bylo výše zmíněno 2. října 1918 došlo na půdě říšské rady k zmíněnému projevu Václava Staňka, kterým se loučil za všechny Čechy s rakousko – uherským mocnářstvím. V přímé reakci na toto prohlášení, bylo vydáno samostatné prohlášení⁷⁴ zástupců českých německých poslanců ze 4. října 1918, taktéž na půdě říšské rady, ve kterém německé menšiny v českém pohraničí kategoricky odmítaly jakoukoliv příslušnost s českým národem. Toto stanovisko bylo později 21. října 1918 prokázáno, když se němečtí poslanci z českých zemí zúčastnili ustavující schůze německorakouského národního shromáždění⁷⁵. Na tomto shromáždění bylo rakouskými poslanci vyhlášeno utvoření nového státu, Německého Rakouska⁷⁶. Na základě jednání ve Vídni se 23. října se rozhodli zvolení němečtí poslanci v Čechách, že bude utvořen výbor, který bude připravovat konstituování německorakouské provincie „Německé Čechy⁷⁷“ (Deutschböhmen). Poté bylo naplánováno na 4. listopad 1918 konání „Českoněmeckého zemského shromáždění⁷⁸“, kde se mělo jednat o konečné formě Deutschböhmen.

⁷³ KLÍMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí koruny české XIII., 1918 – 1929*. Praha – Lytomyšl: Paseka, 2000. s. 20 ISBN: 80-7185-328-3.

⁷⁴ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 – 1938. Díl I. (1918 – 1929)*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. s. 61.

⁷⁵ BRÜGEL, Johan Wolfgang, Z němčiny přeložil Petr DVOŘÁČEK, [předmluvu napsal Vilém PREČAN a Doslov ... Václav KURAL]. *Češi a Němci 1918-1938: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Academia, 2006. s. 96 ISBN: 978-802-0014-405.

⁷⁶ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 – 1938. Díl I. (1918 – 1929)*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. s. 61.

⁷⁷ Týž s. 61.

⁷⁸ BRÜGEL, Johan Wolfgang, Z němčiny přeložil Petr DVOŘÁČEK, [předmluvu napsal Vilém PREČAN a Doslov ... Václav KURAL]. *Češi a Němci 1918-1938: systémová analýza sudetoněmecké*

Tyto všechny snahy však významně ovlivnil český převrat z 28. října 1918, který dokonale překvapil výbor pro utvoření Deutschböhmen, v nastalé pro Němce dosti krizové situaci bylo rozhodnuto rychle jednat. Dne 29. října 1918 byla ve Vídni vyhlášena samostatná provincie Deutschböhmen státu Německé Rakousko⁷⁹. Praktická realizace tohoto vyhlášení však narážela na mnoho praktických překážek, zejména na problematiku nerovnoměrného seskupení německého obyvatelstva v pohraničí, které bylo od sebe oddělené a na mnoha místech prostoupené českým obyvatelstvem. Nebylo tedy možné vytvořit jednotnou provincii. Tímto vznikly další tři odvislé provincie Německého Rakouska nacházejících se v pohraničí Českých zemí: Sudetenland, Böhmerwaldgau a Deutschsüdmähren, které vznikly v rozmezí od 30. října do 3. listopadu 1918⁸⁰. V reakci na zřízení těchto provincií se rozhodla nová česká vláda ihned navázat diplomatické styky se zástupci německé provincie Deutschböhmen. Dne 30. října 1918 byli do Prahy pováni čelní představitelé německé menšiny, se kterými bylo ihned zahájeno vyjednávání. Zástupcům provincie Deutschböhmen Josefu Seligerovi a Lodgmanovi von Auen byla nabídnuta aktivní účast v nové české vládě za předpokladu okamžitého připojení německých provincií k novému českému státnímu úvaru. Tato jednání se však ukázala jako neplodná, kdy narazila na kategorické odmítnutí z německé strany⁸¹. Posledním pokusem o vyjednávání z české strany se stalo jednání ze 4. listopadu 1918, kdy Prahu opět navštívil Josef Seliger, který se snažil vyjednat potravinové zásobování provincií⁸². Tato jednání opět

politiky v Československé republice 1918-1938. Praha: Academia, 2006. s. 97 ISBN: 978-802-0014-405.

⁷⁹ BERAN, Ladislav Josef. *Odepřená integrace. Systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918 – 1938*. Praha: Pulchra, 2009. s. 69 ISBN: 970-80-87377-02-4.

⁸⁰ CÉŠAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 – 1938. Díl I. (1918 – 1929)*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. s. 65.

⁸¹ BRÜGEL, Johan Wolfgang, Z němčiny přeložil Petr DVOŘÁČEK, [předmluvu napsal Vilém PREČAN a Doslov ... Václav KURAL]. *Češi a Němci 1918-1938: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Academia, 2006. s. 116 ISBN: 978-802-0014-405.

⁸² BRÜGEL, Johan Wolfgang, Z němčiny přeložil Petr DVOŘÁČEK, [předmluvu napsal Vilém PREČAN a Doslov ... Václav KURAL]. *Češi a Němci 1918-1938: systémová analýza sudetoněmecké*

skončila nezdarem, neboť česká strana byla ochotna jednat o možném zásobování pohraničí pouze za předpokladu již dříve zmíněného připojení provincií k Československu.

Bezvýchodná situace, kdy se obě strany dostaly do slepé diplomatické uličky, měla být nakonec po nelehkém rozhodování řešena vojenským obsazením německých provincií. Bylo také rozhodnuto, že tato vojenská kampaň musí být završena ještě před začátkem mírové konference v Paříži, plánované na rok 1919⁸³.

Do Československé republiky byly transportovány jednotky legionářů z Francie a Itálie, které se měly stát jádrem vojenských operací v pohraničí⁸⁴. Operace samotné započaly v polovině listopadu 1918. Jelikož nebyly slabé jednotky německé domobrany pro ostřílené legionáře žádnou překážkou, probíhalo obsazování německého pohraničí bez žádných větších problémů a také lidských ztrát. Přibližný počet padlých na obou stranách se odhadoval na 12 – 25⁸⁵ osob. Do 18. prosince 1918 byla obsazena všechna hlavní města provincií a ihned zde byly zřízeny okresní Národní výbory⁸⁶, čímž v podstatě skončila německá snaha o iridentu v Českých zemích.

politiky v Československé republice 1918-1938. Praha: Academia, 2006. s. 116 ISBN: 978-802-0014-405.

⁸³ BERAN, Ladislav Josef. *Odepřená integrace. Systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918 – 1938*. Praha: Pulchra, 2009. s. 74 - 75 ISBN: 970-80-87377-02-4.

⁸⁴ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 – 1938. Díl I. (1918 – 1929)*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. s. 65.

⁸⁵ BERAN, Ladislav Josef. *Odepřená integrace. Systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918 – 1938*. Praha: Pulchra, 2009. s. 78 ISBN: 970-80-87377-02-4.

⁸⁶ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 – 1938. Díl I. (1918 – 1929)*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. s. 108.

4. Nástin hospodářské a sociální situace v Plzni roku 1918

Sociální důsledky posledního roku války na českých územích se vyznačovaly rozsáhlými problémy hned v několika oblastech života prostých občanů, zejména těch nacházejících se ve velkých městech. Plzeň v tomto ohledu nebyla výjimkou. Na špatné životní situaci obyvatelstva Plzně se podílelo hned několik faktorů: Silný nedostatek potravin spojený s abnormálně vysokou hladinou populace, způsobenou navýšením tovární výroby a to zejména ve Škodových závodech, které byly největší zbrojovkou monarchie. S tím byla také spojena problematika nedostatku ubytovacích prostor, která již existovala před válkou. Špatné životní a stravovací podmínky vedly i ke špatnému fyzickému stavu obyvatelstva, které trpělo mnoha chorobami.

Zásobování Plzně potravinami a jinými životně důležitými komoditami měla na starosti městská aprovizace. Aprovizace města Plzně se nacházela ve velké hierarchii státní zásobovací správy, v jejímž středu se nacházel úřad pro výživu obyvatelstva⁸⁷, který měl status samostatného ministerstva. K ústřednímu orgánu pak byla přiřazena celá síť zemských, okresních a obecních hospodářských úřadů, které rozhodovaly o přidělování stanoveného počtu zásob daným obecním aprovizacím⁸⁸. Přebujelý a těžkopádný státní aparát založený na systému úřadů nacházejících se na několika úrovních státní správy umožňoval úniky jistého procenta přidělovaných zásob na rozmáhající se černý trh. V této době se také objevuje termín tzv. keřasení⁸⁹ (potravinové a jiné formy lichvy). Nedostatek potravin z městských aprovizací a předražený černý trh iniciovaly ještě jiný druh obchodu a tím se stal obchod

⁸⁷ ŠTUKSA, Václav. *Plzeň 1917*. In: MARTINOVSKÝ, Ivan. *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1987. sv. XIII., s. 8.

⁸⁸ Týž s. 8.

⁸⁹ Týž s. 9.

výměnný. Nejcenějšími obchodními artikly se staly: Mléko, máslo, mouka, kůže, cukr, tabák, zlaté šperky prádlo a mnohé další⁹⁰. V této době se také poprvé vyskytuje termín batoh, jenž představoval základní prostředek směnného obchodu, kdy obyvatelé měst často putovali po okolních obcích a vesnicích za hranicemi města⁹¹, které disponovali větším množstvím svých vlastních vypěstovaných plodin, zajištěných buď většími, nebo menšími hospodářstvími. I přes rozsáhlé státní rekvizice si tak dokázali obyvatelé venkova zajistit relativně slušnou životní úroveň⁹².

Dalším životním neduhem se ve městě stala bytová situace. Plzeň již před válkou trpěla nedostatkem obytných prostor v důsledku konjunkturálního útlumu bytové výstavby. Ještě před válkou zde byla snaha tuto krizovou situaci řešit. Okresní hejtmanský vydal pokyn z 14. května 1912 týkající se zřízení Bytového výboru, jenž měl zajistit vybudování potřebných bytových kapacit⁹³. Pokud před válkou Plzeň trpěla nedostatkem bytů, během války se tento problém razantně navýšil. Ve Škodových závodech došlo v rámci uspokojení válečných potřeb k navýšení počtu dělníků. Obyvatelstvo Plzně se tak přibližně navýšilo o dalších dvacet tisíc obyvatel. Na schůzi bytového výboru konající se 4. února 1918 byl konstatován počet 500⁹⁴ stávajících prázdných bytů. Z celkového počtu bytů se jednalo o pouhá 4%.

Jedním z nejdůležitějších faktorů ovlivňující život obyvatel ve městě byly zdravotní poměry. Válečné dění přinášelo mnoho nebezpečí pro zdravotní stav obyvatel města. Nehygienický stav hromadného bydlení, nedostatek kvalitních potravin a léků způsobovaly větší úmrtnost, nižší porodnost a hlavně

⁹⁰ ŠIMEK, Eduar. *Vliv války a převratu na poměry hospodářské a sociální*. In: MACHÁČEK, Fridolín. *Plzeň a Plzeňsko II*. Plzeň: Grafika, 1930. s. 77.

⁹¹ Týž s. 77.

⁹² ŘEHÁČEK, Karel. *Dopady války na každodenní život obyvatelstva Plzně a okolních obcí (1914 – 1918)*. In: *Minulost Západočeského kraje*. Plzeň: Archiv města Plzně, 2007. s. 310 ISBN: 978-80-86971-51-3.

⁹³ ŘEHÁČEK, Karel. *Sociální důsledky války a jejich projevy v Plzni v letech 1914 – 1919*. In: *Minulost Západočeského kraje*. Plzeň: Albis Internacional, 2006. sv. XLI/1. s. 234 ISBN: 80-86971-21.

⁹⁴ Týž s. 237.

také celkové oslabení fyzického stavu drtivé většiny obyvatelstva⁹⁵. V průběhu válečných let 1914 – 1918 se v Plzni objevilo několik typů infekčních onemocnění, které se buď ve větší, nebo menší míře objevovaly v průběhu těchto let. Mezi nejrozšířenější onemocnění patřil břišní tyfus, úplavice, tuberkulóza a ke konci války obávaná španělská chřipka. První zmínky o výskytu španělské chřipky se v Plzni objevily 12. září 1918, kdy došlo k prvnímu úmrtí v důsledku této nemoci⁹⁶. V období od září do konce října 1918 si tato choroba vyžádala přibližně okolo 350 obětí. V poválečném období se kromě řádící chřipky, na niž zemřelo do konce listopadu 1918 na 388 osob, objevila znovu tuberkulóza. Tuberkulóza se stala v roce 1918 nejčastější příčinou úmrtí, z celkového počtu zemřelých za rok 1918 činila tato nemoc 20,9% z celkového počtu 2342 zemřelých⁹⁷.

⁹⁵ ŘEHÁČEK, Karel. *Sociální důsledky války a jejich projevy v Plzni v letech 1914 – 1919*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Albis Internacional, 2006. sv. XLI/1. s. 237 ISBN: 80-86971-21.

⁹⁶ Týž s. 281.

⁹⁷ Týž s. 287.

5. Klíčové události v Plzni roku 1918 na stránkách regionálního tisku

Jak již bylo v první kapitole této práce poznamenáno, počátek roku 1918 se v českých zemích vyznačoval hlubokou krizí monarchie, způsobenou zejména rozsáhlými demonstračními akcemi, které vrcholily mezi 17. až 25. lednem 1918, kdy ve všech větších průmyslových lokalitách proběhla generální stávka. Plzeň, jakožto významné průmyslové středisko, nebyla z tohoto hlediska výjimkou. V Plzni se stávky zúčastnilo na 35 000 osob⁹⁸, sestávajících převážně z řad dělnictva. Dne 19. ledna 1918 podali dělníci Škodových závodů a Spojených strojírů petici okresnímu hejtmánovi Dvořákovi, kde si stěžovali na nedostatečné přiděly potravin. Jedním z nesporných důvodů pro petici a demonstrace se stalo snížení již tak skrovné chlebové dávky na polovinu, která samotná nebyla valné kvality. Od listopadu 1917 obsahovaly chlebové dávky namísto mouky pouze náhražky z ovesné rýže, kukuřičné rýže a prosa⁹⁹. Přes veškeré protesty, petice a dosud pokojné stávky došlo k dalšímu snižování moučné náhražkové dávky.

Neustálé snižování přidělu potravin a nepřístupnost úřadů vyvolaly mezi obyvateli silnou vlnu nepokojů, které otřásly Plzní mezi 29. – 30. lednem 1918¹⁰⁰. Dne 29. ledna se situace v Plzni podobala událostem z minulého roku, kdy docházelo k rozsáhlému ničení majetku a rabování obchodů¹⁰¹. Okresní hejtmánství se rozhodlo nastalou situaci řešit vydáním vyhlášky podobající se spíše vyhlášení stanného práva. Ve vyhlášce se nacházelo hned několik bodů: „ Pro město Plzeň a obce Lobzy, Skvrňany, Doubravku, a

⁹⁸ GALANDAUER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 : programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988. s. 129 ISBN 25-045-88.

⁹⁹ ŘEHÁČEK, Karel. *Hladové a protidrahotní bouře na Plzeňsku během války a po vzniku Československé republiky (1917 – 1919)*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Ústí nad Labem: Albis Internacional, 2005. sv. XL. s. 195 ISBN: 80-86971-04-X.

¹⁰⁰ Týž s. 195.

¹⁰¹ ŠTUKSA, Václav. *Plzeň 1917*. In: MARTINOVSKÝ, Ivan. *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1987. sv. XIII., s. 50.

Doudlevice vydávají se následující nařízení: za 1. Každé shromažďování více lidí na veřejných ulicích a náměstích jest zakázáno. 2. Zdržování se na ulicích po 9. hodině večerní dovoleno jest jen z důležitých příčin. 3. Domovní vrata jakož i veškeré obchody budtež o 6. hodině večerní uzavřeny. 4. Uzavírací hodina pro hostince, kavárny, vinárny stanoví se na 9. hodinu večerní. 5. Divadelní a kinematografická představení musí býti bezpodmínečně o 10. hodině večerní ukončena¹⁰². Pro zajištění všeobecného pořádku bylo dokonce povoláno četnictvo a vojsko, které ve večerních hodinách násilně vytlačilo a následně rozehnalo protestující z ulic města.

Tyto vyhrocené a pohnuté dny na konci ledna se také dostaly na stránky plzeňského tisku. Sociálně demokratická Nová doba otiskla dne 31. ledna 1918 článek „Říšská rada“, ve kterém byla zaznamenána zpráva o zasedání říšské rady, kde se po událostech 29. a 30. ledna 1918 v Plzni rozhodli vystoupit plzeňští političtí zástupci Haberman, Pik a Němec, a kteří podali na vládu interpelaci proti dalšímu snižování moučné dávky pro veškeré obyvatelstvo¹⁰³. Stávající zásobovací situace byla politiky popisována jako naprosto nevyhovující a pro většinu nemajetného obyvatelstva decimující. I přes intervenci českých poslanců a jejich snahy zviditelnit tento problém na půdě říšské sněmovny, se zásobovací situace v Plzni do budoucna vůbec nezlepšila, následující jarní měsíce městská aprovizace získala pro občany z počtu 1 076 580 kg mouky pouze 743 148¹⁰⁴ kg (70%).

V průběhu jarních měsíců roku 1918 se s hladem spojené nepokoje vyskytovaly pouze ojediněle a nepřekračovaly lokální rámec obcí. Větších demonstračních akcí se Plzeň dočkala k příležitosti svátku 1. května. Májové

¹⁰² ŘEHÁČEK, Karel. *Hladové a protidrahovní bouře na Plzeňsku během války a po vzniku Československé republiky (1917 – 1919)*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Ústí nad Labem: Albis Internacional, 2005. sv. XL. s. 196 ISBN: 80-86971-04-X.

¹⁰³ *Říšská rada*. Nová doba. 1918. Plzeň: Gusta Haberman, 31. 1. 1918, č. 27, s. 1, ISSN: 1804-3852. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹⁰⁴ Týž s. 1.

demonstrace našly také své místo v úvodníku *Nové doby* z 2. května 1918¹⁰⁵. Kde byl celý 1. květen 1918 zejména popisován jako svátek dělnický a národní. Článek přinesl zprávu o rozsáhlém ukončení práce ve všech větších i menších podnicích. Následně bylo popisováno jak v dopoledních hodinách ulice Plzně zaplnily davy stávkujících dělníků nesoucích rudé prapory a jiné standarty, kteří se po hodinovém průvodu po hlavních ulicích města koncentrovali na městském náměstí. V deset hodin dopoledne se desetitisícové davy lidí na plzeňském náměstí rozdělily do národnostních táborů, uspořádaných dle národnostní příslušnosti. Trochu stranou od ostatních, z pochopitelných důvodů, stály tábory německé a maďarské¹⁰⁶. Poté bylo v první skupině táborů po vzájemné dohodě vydáno prohlášení, které se mělo stát společnou deklarací práv dělnictva. Deklarace samotná obsahovala hned několik bodů: V prvním bodě se manifestanti stavěli na přední místo v politickém zápasu za českou státnost, kdy právě dělnická třída, dle názoru stávkujících, stála v prostředku tohoto boje. Další body se vyznačovaly především provoláváním svobody lidu postavené na socialistických a demokratických zásadách. Také se manifestovalo za lepší životní podmínky a za osmi hodinovou pracovní dobu. Provolání v německém a maďarském táboře měly obdobný obsah, omezený spíše však na pracovní svobody pro dělníky.

Plzeňský Český deník referoval o těchto událostech až později 2. května 1918. Deník se ze své podstaty jakožto měšťanské platformy těmto událostem nevěnoval do takové míry jako *Nová doba*, která manifestaci chápala zejména jako třídní a socialistický boj. Jediné prohlášení z manifestace, které bylo v tomto deníku zvýrazněno, bylo vystoupení poslance Habermana, který vyzýval lid k všeobecné svornosti českého národa dle přísah z 13. dubna

¹⁰⁵ *Společný projev májových oslav*. *Nová doba*. 1918. Plzeň: Gusta Haberman, 2. 5. 1918. 1918, č. 103, s. 2, ISSN: 1804-3852. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹⁰⁶ Týž s. 2.

1918¹⁰⁷. Článek Českého deníku obsahoval, stejně jako v Nové době, kompletně otištěný obsah prohlášení na náměstí.

V polovině května 1918 se v regionálním tisku objevila nová problematika týkající se vládního nařízení z 19. května 1918 nakazujícího zřízení krajských vlád dle národnostního klíče¹⁰⁸. Pro Západní Čechy potažmo Plzeň jako hlavní centrum tohoto území, znamenalo toto nařízení velké národnostní rozbroje, neboť se v této oblasti nacházelo mnoho Němců a hrozil silný společenský rozvrat. V samotné Plzni byl nezanedbatelnou hodnotou 12 procentní počet německého obyvatelstva¹⁰⁹ z celkového počtu obyvatel. Problematika zřízení nového kraje si našla na stránkách regionálního tisku přední místo, a to zejména v Českém deníku, který se této události věnoval ve svých člancích od 17. května až do konce téhož měsíce. V Nové době se tato otázka řešila ve větším měřítku pouze v článku z 23. května 1918, kde byla pojata spíše z třídního pohledu.

Obsáhlý úvodník Českého deníku ze 17. května 1918¹¹⁰ se plně věnoval výše zmíněné problematice zřízení nového kraje a jeho možných dopadů na české obyvatelstvo v této oblasti. Článek referoval o schůzi předních plzeňských politiků v plzeňské Měšťanské besedě, kde bylo pod patronací Národního klubu, předneseno mnoho referátů týkajících se otázky německé menšiny v Západních Čechách. Hlavními body v diskuzi, jež následovala po přednesení referátů, se stala důležitou otázkou proklamované snahy Němců o vytvoření krajského sídla ve Stříbře, což bylo považováno za destruktivní čin jak z hlediska správního, tak i hospodářského. Tato snaha byla považována za nepřilíš zdařilý pokus o krajský experiment, který se mohl v stávající situaci

¹⁰⁷ *Květnová manifestace v Plzni*. Český deník. 1918. Plzeň. 2. 5. 1918. č. 101. s. 2. ISSN: 1801-2639. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹⁰⁸ CÉSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 – 1938. Díl I. (1918 – 1929)*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. s. 60.

¹⁰⁹ *Plzeň proti krajskému zřízení*. Český deník. 1918. Plzeň. 17. 5. 1918. č. 114. s. 1. ISSN: 1801-2639. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹¹⁰ Týž.

stát krajním rizikem pro budoucí fungování krajské správy¹¹¹. Dalšími důležitými body diskuze se staly samotné vztahy mezi Čechy a Němci na území Západočeského kraje. Starosta královského města Plzně Matouš Mandl v diskuzi uvedl, že Němcům bylo vždy z české strany vyhověno, zejména v duchovním rozvoji německého národa. Mandl zde také protestoval proti národnostnímu vyrovnání, založeném na neústavních oktrojích, které nepřiměřeně zvýhodňovaly Němce¹¹².

Pokračování národnostní a krajské otázky si našlo své místo v novinách již následující den, čili 18. května 1918. V úvodníku Českého deníku s názvem „Nedáme zahynouti“¹¹³ se autor věnoval dosavadnímu fungování vzájemného soužití Čechů a Němců v okrajových částech Západočeského kraje, kde se české etnikum nacházelo v menšině. Autor zde popisoval neochotu úřadů i soukromníků poskytovat potraviny české pracující menšině, která se pak musela obrátit na samotnou Plzeň, jež se snažila mnohými sbírkami vypomoci těmto postiženým oblastem.

V článku z 30. května 1918 s názvem „Plzeňská zrada“¹¹⁴ se Český deník ještě naposledy věnoval problematice zřízení krajů. V článku byla popisována situace plzeňské německé menšiny, která po krajském zřízení zůstala v české oblasti. Plzeňští Němci požadovali zvláštní postavení menšiny v Plzni, jako například v Praze, nebo alespoň žádali vytvoření samostatného německého úřadu, stejně jako v Českých Budějovicích. Autor článku se také snažil vyvrátit tvrzení o nadřazenosti německé kultury a školství v Plzni, které obojí považuje za úpadkové, nepočtené a celkově bezvýznamné¹¹⁵.

¹¹¹ *Plzeň proti krajskému zřízení*. Český deník. 1918. Plzeň. 17. 5. 1918. č. 114. s. 1. ISSN: 1801-2639. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹¹² Týž s. 1.

¹¹³ *Nedáme zahynouti*. Český deník. 1918. Plzeň. 18. 5. 1918. č. 114. s. 1. ISSN: 1801-2639. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹¹⁴ *Plzeňská zrada*. Český deník. 1918. Plzeň. 30. 5. 1918. č. 125. s. 1. ISSN: 1801-2639. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹¹⁵ Týž.

Ani následující měsíc nepřinesl do tak již bídné sociální a hospodářské situace v Plzni nic dobrého, spíše naopak. V červnu 1918 se na Plzeň nezadržitelně hnala další vlna násilností spojených s potravinovým nedostatkem. Od začátku měsíce nedostali Plzeňané žádné potravinové přídělky kromě nevalné chlebové náhražky, která byla dokonce záhy zdravotními úřady shledána za zdraví škodlivou¹¹⁶. V třetím týdnu byla městské aprovizaci v Plzni přidělena pouhá jedna pětina slibovaného přídělku mouky¹¹⁷. Tato situace se díky své závažnosti dostala na stránky regionálních novin. Periodikum *Nová doba* v článku datovaném na 19. června 1918¹¹⁸ informovalo širokou veřejnost o opětovném zastavení dodávek chleba, které bylo považováno zejména pro chudou část obyvatelstva za naprosto devastující, neboť se ve městě nacházelo ještě mnoho rodin, které od pátku minulého týdne nedostaly ani skývu chleba. Za vzniklou situaci byla hnána k zodpovědnosti rakouská vláda, která byla v článku nabádána k okamžitému řešení situace. Následující den, čili 20. června, podala *Nová doba* ještě ostřejší popis stávající situace, která není již považována v deníku za poruchu zásobování obyvatelstva, ale jako neustálé hladovění lidí v Plzni. Ze záznamu městské aprovizace plynulo, že denní norma přídělů pro obyvatelstvo byla spočítána na 25 000 bochníků chleba, oproti tomu zprávy z novin mluvily pouze o vydání zhruba 9 500 bochníků v průběhu 17. a 18. června 1918¹¹⁹.

Od 19. do 21. června 1918 proběhla v důsledku hladovění a s tím spojeného špatného psychického stavu obyvatelstva další vlna silných nepokojů, které nebyly sice těmi největšími, co Plzeň během války zažila, staly se však těmi nejkrvavějšími. Dne 19. června 1918 bylo v ranních hodinách čekajícími obyvateli před aprovizační prodejnou zjištěno, že výdej chleba byl

¹¹⁶ ŘEHÁČEK, Karel. *Hladové a protidrahotní bouře na Plzeňsku během války a po vzniku Československé republiky (1917 – 1919)*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Ústí nad Labem: Albis Internacional, 2005. sv. XL. s. 198 ISBN: 80-86971-04-X.

¹¹⁷ Týž s. 199.

¹¹⁸ *Různé z blízka a dále*. *Nová doba*. 1918. Plzeň: Gusta Haberman, 19. 6. 1918, č. 143, s. 1, ISSN: 1804-3852. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹¹⁹ týž s. 1.

zastaven. Hladové a zoufalé matky s dětmi se rozhodly, že převezmou „zásobování“ do vlastních rukou. Během následujících dnů docházelo k četnému drancování a rabování transportů s potravinami určenými zejména pro ozbrojené složky. Hlídky střežící tyto transporty radši nechaly děti, aby náklad rozebraly, než by proti nim násilně zasáhly. To bohužel nebylo případem, který se stal 21. června 1918 a který v podstatě znamenal konec rabování. Večer 21. června v Koterovské ulici v Plzni se na náklad mouky před místním pekařstvím vrhl dav dětí, které pak předávali ukořistěné zásoby svým matkám¹²⁰. Oproti ostatním dnům, se vojenské složky rozhodli rázně zakročit. Armáda a četnictvo neprodyšně uzavřely celou Koterovskou ulici, ve které se nacházeli zejména mladiství a děti, rozkrádající náklad mouky. V následné vypjaté situaci byl dán pokyn ke střelbě namísto rozehnutí davu bodáky. Šest dětí bylo střelbou zabito a mnoho dalších těžce raněno¹²¹.

Poprvé se zprávy o tomto incidentu objevily v tisku až o měsíc později, pravděpodobně z důvodu cenzury, která vykonávala svou činnost na plzeňských novinách až do konce října 1918. Dne 20. července 1918 přinesla plzeňská Nová doba článek s názvem „Proti hladu a válce!“, ve kterém bylo popsáno vystoupení plzeňských politiků na zasedání poslanecké sněmovny. Zastupující řečník deputace vylíčil události v Plzni předchozího měsíce za naprostou katastrofu, kdy bylo plzeňské obyvatelstvo postaveno před hrozbu naprostého vyhladovění a úřady byly pouze ochotné odpovědět nasazením četnických a vojenských sil. Incident 21. června 1918 byl odsouzen jako svévolný čin armády, která jednala bez podpory civilních úřadů

Poslední pohnuté události v Plzni, které se objevily na stránkách plzeňského tisku v roce 1918, se odehrály na konci října 1918 a svým významem dalece přesáhly ostatní zprávy téhož roku. Popisy převratových

¹²⁰ ŘEHÁČEK, Karel. *Hladové a protidrahotní bouře na Plzeňsku během války a po vzniku Československé republiky (1917 – 1919)*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Ústí nad Labem: Albis Internacional, 2005. sv. XL. s. 202 ISBN: 80-86971-04-X.

¹²¹ NEDVĚD, Antonín. *Jak to bylo v Plzni 1914 – 1918 a na českém západě*. Plzeň: Grafika, 1939. s. 301.

dnů na konci října nebyly pouze zajímavé z hlediska dění, ale také se v případě vydaných článků dalo již s jistotou říci, že články věnující se těmto dnům nebyly nijak zásadně, pokud vůbec, upravovány cenzurním úřadem a mohly tak podat faktičtější obraz stávající situace.

Dne 27. října 1918 došlo ve večerních hodinách k ustavení Národního výboru v Plzni z nařízení pražského vedení. Plzeň nebyla jediná, kdo toto nařízení dostal, z pražského ústředí byl vydán pokyn pro zřízení Národních výborů ve všech větších okresních městech. Praha se správně domnívala o nutnosti rychlého vybudování organizační sítě nové vládní struktury.

Ačkoli po následující dny Národní výbor v Plzni pracoval bez směrnic z pražského ústředí, bylo jasné, že všechna převratová činnost musela proběhnout opatrně a rozvážně, neboť se v Plzni nacházela značná vojenská posádka střežící důležité Škodovy závody a nebylo vůbec jasné, zda by se armáda nesnažila násilně zakročit proti jakémukoliv nepořádku ve městě. Dále také musel být zohledněn velký počet zahraničních dělníků v samotných Škodových závodech¹²², kteří nemuseli zcela kooperovat s českým státním převratem a převzít jeho osvobozující myšlenky za své. Pokud se jednalo o národnostní menšiny, v Plzni byla také početná německá menšina, která by se rozhodně záporně stavěla proti svému umístění v novém státním útvaru spravovaném Čechy.

Poprvé se Národní výbor v Plzni rozhodl o svém oficiálním představení široké veřejnosti po zjištění ranních událostí v Praze dne 28. října 1918. Zvláštní prohlášení Národního výboru se po předchozí domluvě objevilo na stránkách všech předních deníků v Plzni, včetně *Nové doby* a *Českého deníku*. Na úvodní straně *Českého deníku* se čtenáři mohli seznámit s prohlášením pod názvem „České veřejnosti na Plzeňsku“, kde byl Národní výbor představen jako pomocný orgán Národního výboru Československého,

¹²² KOZÁK, Josef. *Národní výbor v Plzni*. In: *Národní výbor v Plzni a státní převrat*. Plzeň: Grafika, 1928. s. 24.

a který měl za úkol zajistit hladký a mírový přechod k nové české státnosti v oblasti Plzně, jejího okolí a v celé oblasti Západních Čech. Důležitým bodem v prohlášení se také stala výzva k všeobecné lidské solidaritě a vzájemné výpomoci, zejména co se týče poskytování potravin a jiných životních potřeb. Neméně důležitou se stala pasáž věnovaná zachování obecného klidu, jehož cílem mělo být zabránění jakýchkoliv forem násilností a s tím spojených zbytečných ztrát na životech¹²³. O nutnosti zachovat všeobecný klid se i zmiňovala také Nová doba, která ve svém článku s názvem „Zachovejte klid!“, zdůrazňovala zásadnost zachování stávajícího stavu, nikdo neměl opouštět své pracovní místo a jiným způsobem vybočovat z klasických společenských norem. Pro upokojení občanů Nová doba slibovala navýšení počtu vydávaných komodit v městské aprovizaci, včetně nedostatkového uhlí a jiných topiv¹²⁴.

Zprávy týkající se pražského státního převratu ze dne 28. října 1918 se dostaly mezi širokou plzeňskou veřejnost až v odpoledních hodinách, kdy do Plzně dorazili cestující z Prahy spěšným rychlíkem, a kteří dopomohli k rozšíření správ o státním převratu po celém městě¹²⁵. Ještě ten samý den započalo v odpoledních hodinách k srocování davů na plzeňském náměstí, kde byla před radnicí demonstrativně spálena slaměná figurína německého císaře Viléma, jakožto symbolický akt rozluky se stávajícím státním zřízením. Zděšené oficiální úřady se pod vedením okresního hejtmana Dvořáka rozhodly pro povolání stálé vojenské posádky do ulic města a snažily se tím tak zajistit kontrolu nad dalším, z jejich pohledu, podvratným děním¹²⁶. Národní výbor se rozhodl ihned jednat a zabránit případným kolizím mezi občany a armádou, které mohly dost možná skončit krveprolitím. Na okresní velitelství byl vyslán

¹²³ *České veřejnosti na Plzeňsku*. Český deník. 1918. Plzeň. 28. 10. 1918. č. 2555. s. 2. ISSN: 1801-2639. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹²⁴ *Různé z blízka a dále*. Nová doba. 1918. Plzeň: Gusta Haberman, 28. 10. 1918, č. 254, s. 1, ISSN: 1804-3852. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹²⁵ ŠIMEK, Eduard. *Vliv války a převratu na poměry hospodářské a sociální*. In: MACHÁČEK, Fridolín. *Plzeň a Plzeňsko II*. Plzeň: Grafika, 1930. s. 82.

¹²⁶ *Vzhled ulic v Plzni*. Český deník. 1918. Plzeň. 29. 10. 1918. č. 256. s. 1. ISSN: 1801-2639. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

jednatel Národního výboru sociálnědemokratický poslanec Luděk Pik, který po krátké době dojednal stažení vojsk zpět do kasáren¹²⁷.

Následující den, čili 29. října 1918, gradovaly včerejší demonstrace v otevřenou revoltě vůči dosavadnímu státnímu zřízení. Od ranních hodin se ve městě začaly kupit ohromné davy lidí, které se do poledne téhož dne koncentrovaly zejména na plzeňském náměstí. V celém městě také probíhalo mezitím živelné strhávání symbolů staré monarchie, které byly posléze nahrazeny symboly nové české státnosti.

Tyto převratné události se dostaly o den déle na všechny strany soudobých regionálních novin, které ve svých obsáhlých úvodnicích popisovaly slavnou událost. Nejvíce se 29. říjnu věnoval list *Nová doba*, který ve svém úvodníku s názvem „Slavnosti svobody v Plzni“, obšírně popisoval události celého dne zejména s důrazem na popis manifestací, které se odehrály v centru města¹²⁸.

Nová doba informuje o sročení desetitisícových davů na náměstí, tvořených studenty, dělníky a ostatními občany, kteří ověnčeni českými, slovanskými a americkými vlajkami, vyrazily na symbolický pohřební průvod, vedeni delegací Národního výboru. Po následném svolání zániku starého režimu byl z budovy hejtmanství sňat obrovský symbol Rakouska – Uherska, nahrazený vlajkou se symbolem českého lva. Poté se průvod odebral zpět na plzeňské náměstí, kde byla mezitím připravena tribuna pro řečníky z řad plzeňské politické reprezentace. První slovo dostal předseda Národního výboru v Plzni dr. Matouš Mandl, který ve svém projevu zvýraznil zejména nově nabytou svobodu českého lidu, svolal slávu nové Československé republiky, prezidentovi Willsonovi a prof. Masarykovi za jejich nezdolnou

¹²⁷ KOZÁK, Josef. *Národní výbor v Plzni*. In: *Národní výbor v Plzni a státní převrat*. Plzeň: Grafika, 1928. s. 33.

¹²⁸ *Slavnost svobody v Plzni*. *Nová doba*. 1918. Plzeň: Gusta Haberman, 30. 10. 1918, č. 257, s. 1, ISSN: 1804-3852. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

snahu o osvobození českého národa z pout rakouského mocnářství¹²⁹. Další projevy se na stránky deníků nedostaly ve svém plném a uceleném znění z důvodu hluku způsobeného stotisícovým davem.

Český deník se oproti Nové době převážně věnoval ve svých člancích otázce převzetí vojenské moci v Plzni, kterou považoval za velice důležitou. Dle zpráv deníku se během demonstrací na náměstí dostavil na okresní velitelství zástupce Národního výboru dr. Lukavský, který po vzájemné dohodě s okresním velitelem docílil toho, aby armáda nijak nezasahovala do dění ve městě¹³⁰. Také bylo domluveno, aby se pořádkových povinností zhostila, podle pražského modelu, místní organizace Sokola vedené starostou Berdychem. Definitivního převzetí místního vojenského velitelství bylo docíleno až po jednání následujícího dne mezi zástupci Národního výboru a vojenským velitelem, tím byla definitivně zabezpečena bezpečnost státního převratu¹³¹ v Plzni a jejího okolí.

¹²⁹ *Slavnost svobody v Plzni*. Nová doba. 1918. Plzeň: Gusta Haberman, 30. 10. 1918, č. 257, s. 1, ISSN: 1804-3852. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹³⁰ *Vojenské velitelství v Plzni*. Český deník. 1918. Plzeň. 30. 10. 1918. č. 257. s. 1. ISSN: 1801-2639. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

¹³¹ *Vojsko ve službách Národního výboru*. Český deník. 1918. Plzeň. 31. 10. 1918. č. 258. s. 1. ISSN: 1801-2639. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

6. Závěr

Získané poznatky vycházející z výkladu pocházejícího z novinových článků soudobého regionálního tisku ukazují, že novinové tituly, ze kterých tato práce vychází, pokud jde o přímé události ovlivňující dění v Plzni roku 1918, se zaměřovaly zejména na společenské a politické dění v tomto městě. Nevelký počet těchto zmiňovaných problematik není způsoben nezájmem novin popisovat události ve městě a jeho okolí, ale spíše aktivní činností místního cenzurního úřadu. Díky tomu se mnoho klíčového dění dostalo na stránky novin ve fragmentární podobě, se zpožděním anebo se zde vůbec neobjevila.

Po srovnání typu a povahy podaných informací v člancích ze dvou zmíněných tisků je v některých událostech patrný rozdíl v angažovanosti podat o dění obsáhlejší pojednání. Nová doba se díky své sociálnědemokratické podobě snažila spíše věnovat společenskému dění s patrným důrazem na dělnickou třídu. Hlavními tématy se staly pro Novou dobu různé typy manifestací a demonstrací spojených s hmotnou nouzí. Oproti tomu se měšťanský Český deník více angažoval ve vykreslování politických událostí, zejména v otázce ohlasů na utvoření nového krajského zřízení.

Pokud jde o kvalitu a relevantnost podaných informací, musíme se znovu odvolat na činnost cenzurního úřadu, který se celou svou silou snažil zamezit rozsáhlejším a podrobnějším popisům klíčových událostí v Plzni roku 1918. Pokud jde však o získání poznatků z pole vnímání soudobých událostí z pohledu autorů článků, kteří byli zároveň i občany, dostaneme jedinečné a nezaměnitelné poznatky jedinců.

Z předchozího odstavce je patrné, že přístupování a získávání informací v rámci badatelské činnosti z tohoto typu pramene je nadmíru rizikové a v mnoha ohledech zrádné. Pokud chceme danou historickou skutečnost co nejlépe a nejméně pravděpodobněji popsat na základě novin jako historického pramene, musíme k jednotlivým novinovým titulům, nebo spíše článkům přistupovat jako k pomyslným střípkům z obrovské mozaiky poznání. Čím více střípků k sobě přidáme a spojíme je, tím více můžeme spatřit větší část rozbité mozaiky. Obecným faktem však zůstává, že pokud dojde k rozbití obrazu, nelze ho již nikdy plně zkompletovat.

Pokud se budeme stále držet této metafory, jako pomyslné náhradní střípky mohou pro zlepšení tohoto obrazu sloužit prameny jiného typu, pro doplnění a ověření faktů z novin by se mohly jevit prameny úřední provenience jako bezpochyby přínosné a dosti žádoucí.

7. Seznam použité literatury a pramenů

Literatura

BERAN, Ladislav Josef. *Odepřená integrace. Systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918 – 1938*. Praha: Pulchra, 2009. 438 s. ISBN: 970-80-87377-02-4.

BRÜGEL, Johan Wolfgang, Z němčiny přeložil Petr DVOŘÁČEK, [předmluvu napsal Vilém PREČAN a Doslov ... Václav KURAL]. *Češi a Němci 1918-1938: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Academia, 2006. 438 s. ISBN: 978-802-0014-405.

CĚSAR, Jaroslav a Bohumil ČERNÝ. *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918 – 1938. Díl I. (1918 – 1929)*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1962. 512 s.

ČAPKA, František. *Dějiny Českých zemí 1800 - 1918*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. 228 s. ISBN: 80-210-3078-X.

EFMERTOVIÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha: Libri, 1998. 463 s. ISBN 80-85983-47-8.

GALANDAUER, Jan. *O samostatný Československý stát 1914 – 1918*. Praha: SPN, 1992. 117 s. ISBN 80-04-26140-X.

GALANDAUER, Jan. *Vznik Československé republiky 1918 : programy, projekty, perspektivy*. Praha: Svoboda, 1988. 344 s. ISBN 25-045-88.

HOTMAR, Josef. *Zrození republiky 1914-1918*. Brno: Stilus, 2005. 423 s. ISBN 80-903-5508.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky, 1918-1938*. 1. Praha: Libri, 2000-2003. 571 s. ISBN: 80727711913.

KLÍMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí koruny české XIII., 1918 – 1929*. Praha – Lytomyšl: Paseka, 2000. 822 s. ISBN: 80-7185-328-3

KOZÁK, Josef. *Národní výbor v Plzni*. In: *Národní výbor v Plzni a státní převrat*. Plzeň: Grafika, 1928. s. 23 - 105.

KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. Praha: TRITON, 2003. 178 s. ISBN 80-7254-448-9.

NEDVĚD, Antonín. *Jak to bylo v Plzni 1914 – 1918 a na českém západě*. Plzeň: Grafika, 1939. 317 s.

PEŠA, Václav. *Vznik Československé republiky 1918 a české národní výbory*. Praha: Horizont, 1988. 123 s.

ŘEHÁČEK, Karel. *Dopady války na každodenní život obyvatelstva Plzně a okolních obcí (1914 – 1918)*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Archiv města Plzně, 2007. s. 277 – 336 ISBN: 978-80-86971-51-3.

ŘEHÁČEK, Karel. *Sociální důsledky války a jejich projevy v Plzni v letech 1914 – 1919*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Albis Internacional, 2006. sv. XLI/1. s. 199 - 294 ISBN: 80-86971-21.

ŘEHÁČEK, Karel. *Hladové a protidrahotní bouře na Plzeňsku během války a po vzniku Československé republiky (1917 – 1919)*. In: *Minulostí Západočeského kraje*. Ústí nad Labem: Albis Internacional, 2005. sv. XL. s. 181 - 246 ISBN: 80-86971-04-X.

ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, c2001. 492 s. ISBN 80-710-6274-X.

ŠIMEK, Eduard. *Vliv války a převratu na poměry hospodářské a sociální*. In: MACHÁČEK, Fridolín. *Plzeň a Plzeňsko II*. Plzeň: Grafika, 1930. s. 73 – 84.

ŠTUKSA, Václav. *Plzeň 1917*. In: MARTINOVSKÝ, Ivan. *Minulostí Západočeského kraje*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1987. sv. XIII., s. 7 – 51.

URBAN, Otto. *České a Slovenské dějiny do roku 1918*. Praha: Svoboda, 1991. 263 s. ISBN: 80-205-1093-2.

URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha: Svoboda, 1982. 690 s.

Prameny

Nová doba. 1918. Plzeň: Gusta Haberman, 1918, č. 24. ISSN: 1804-3852. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

Český deník. 1918. Plzeň, 1918, č. 7. ISSN: 1801-2639. Fond Státní vědecká knihovna v Plzni.

8. Summary

The Year 1918 became the one of the main research purposes during the previous century due to its historical significance for the Czech History itself. Even now some of the researchers are still trying to contribute to its cause by various papers.

This paper shares the same ambition as the others mentioned above. The Main goal of this thesis is to explain and describe the key events which took place in Pilsen in 1918 by using the regional press as the main source of the informations. For this purpose is used method the analysis of the two main regional journals the *Nová doba* and the *Český deník*.

The Actual state of this research is nowadays quite bit in the permanent state of inhibition. There are several papers which attend to describe the events in Pilsen in 1918, but from the point of describing the events via regional press there is none except the only one paper in the history of pilsen historiographical writting called the *Rok 1918 v plzeňském tisku*.

The Basic finding of this paper is that the articles from the regional press tend to describe the events from the area of politics and the social events which happened in Pilsen in 1918. The Small amount of these issues was not caused by the lack of concern, but more likely because of the active doing of the local censor office. With the censor office doing is also tied the issue of the quality and the relevancy of the facts given.